

Afbeelding 1: Schilderen met vingerverf. (Foto: Lisan van der Wal)

Alegraste mi día – Je hebt mijn dag verblijd!

Beeldende therapie in Bolivia

Lisan van der Wal

In het kader van mijn opleiding tot beeldend therapeut vertrok ik in 2015 voor vijf maanden naar Cochabamba, een stad in Bolivia, waar ik mijn project *Pintar en Bolivia* (Schilderen in Bolivia) begon. Mijn doel was om beeldend-therapeutische interventies aan te bieden aan ernstig zieke en langdurig opgenomen patiënten, en in het bijzonder kankerpatiënten. Het project is in twee verschillende ziekenhuizen geïntroduceerd. Na de oprichting ben ik de mogelijkheden en behoeften van het

integreren van een beeldend-therapeutisch aanbod binnen een Boliviaans ziekenhuis gaan onderzoeken. Mijn actuele praktijkervaring kon ik zo omzetten tot een kwalitatief praktijk-onderzoek.

In maart 2015 kom ik in contact met Gemma Suij die haar zoon Thomas Willet in 2014 verloor aan kanker. Tijdens zijn ziekbed kreeg hij in het Radboud UMC in Nederland, in het kader van een pilotproject voor de afdeling oncologie, beeldende (expressie)therapie aangeboden

waar hij, ondersteund door een beeldend therapeut, vrijelijk kon experimenteren met beeldend werken.

Gemma vertelt mij over het plan om ter nagedachtenis van haar zoon in het *Instituto Oncologico Nacional* een Art Place op te richten voor kankerpatiënten. De aanleiding om dit juist in Bolivia te doen is omdat het gezin zelf een aantal jaren met veel plezier in Cochabamba (Bolivia) heeft gewoond. Haar ontroerende verhaal grijpt me aan en

de keuze om naar Bolivia te vertrekken en haar te helpen bij het bewerkstelligen van dit plan, is snel gemaakt. Met Gemma samen maak ik de volgende plannen. Het idee is dat we een Art Place gaan opzetten, die onder begeleiding zal komen te staan van mij als student beeldende therapie. We zullen gaan samenwerken met *The American International School of Bolivia* (AISB), waar Thomas een aantal jaren leerling is geweest. De AISB wil graag een bijdrage leveren aan het tot stand brengen van de Art Place en wij willen die hulp graag aannemen. De school staat tegenover het Instituto Oncologico Nacional; dat komt goed uit.

Mañana mañana

Half juli 2015 zwaaien mijn ouders en zus mij uit op Schiphol. Na een korte reis door Peru kom ik aan in het centraal gelegen Cochabamba. Op meer dan 2000 meter hoogte en met 1 miljoen inwoners is Cochabamba de derde stad van Bolivia, het hart van Zuid-Amerika.

De eerste week van mijn verblijf word ik opgevangen door een Nederlands gezin. Zij maken mij wegwijs in de stad en al snel krijg ik de eerste culturele trekken van dit land mee: 'Mañana mañana!' (wat vandaag niet komt, dat komt morgen wel). Samen met de AISB proberen we de voorbereidingen voor het creëren van de Art Place bij het Instituto Oncologico Nacional te plannen maar de communicatie met het instituut verloopt moeizaam en er blijkt nog weinig duidelijkheid over de mogelijkheden met betrekking tot het tot stand brengen van de Art Place. Inmiddels is mij duidelijk dat het maken en vervolgens nakomen van concrete afspraken onder de Bolivianen minder vanzelfsprekend is dan in Nederland.

Na een maand gedwongen bedrust door een heftige salmonella-infectie, blijkt eenmaal terug bij de AISB, de samenwerking met het Instituto Oncologico Nacional stroef te verlopen. Ze krabbelen steeds meer terug en de stugge houding van de directrice maakt

het zeer moeilijk tot samenwerking te komen. Het komt erop neer dat er geen ruimte is voor het creëren van een Art Place; het instituut staat niet open voor dit idee. Zes weken na de start besluiten we de samenwerking met hen te beëindigen.

De teleurstelling speelt op. Ik besluit niet op te geven en dring er bij de AISB op aan mij verder te helpen. Ze brengen me in contact met dokter Cornejo van *Clinica Los Olivos* en vrijwilligster Cima Jungstein van het *Hospital Clinico Viedma*. Diezelfde week ontmoet ik eerst dokter Cornejo, wiens open houding een openbaring is. Hij verontschuldigt zich voor de manier waarop ik bij het *Instituto Oncologico Nacional* ben behandeld en verzekert me dat hij juist dankbaar is voor mijn komst. Hij is enthousiast en vertelt dat hij Art Therapy heeft mogen aanschouwen in een ziekenhuis in Santiago (Chili) en Buenos Aires (Argentinië) en dat hij onder de indruk is van de methode. "Bolivia moet zich juist eens gaan open stellen voor prachtige en innovatieve ideeën zoals deze", zegt hij. Ook vrijwil-

Het wordt duidelijk dat het maken en nakomen van afspraken onder Bolivianen minder vanzelfsprekend is

ligster Cima onderscheidt zich van vele anderen door haar ruime blik en warme hart. Vol passie vertelt zij over haar vrijwilligerswerk binnen het *Hospital Clinico Viedma* waar zij creatieve activiteiten verzorgt voor de afdeling kindercancerologie. Ik voel direct een klik. Beide ziekenhuizen bieden mij de vrijheid een project met vaktherapeutische interventies te introduceren. '*Pintar en Bolivia*' is een feit!

Aan de slag

Dokter Cornejo brengt zijn personeel op de hoogte van mijn komst en met mijn roze schort voor en mijn koffertje in de hand bezoek ik de patiënten die wel

wat extra aandacht en ondersteuning kunnen gebruiken. Met mijn bij elkaar geraapte Spaans bied ik materialen aan, waarbij ik aansluiting probeer te vinden bij de behoeften en de daarbij aanwezige normen en waarden van de patiënt. Vanuit cultureel sensitief handelen richt ik mij op het creëren van een zo veilig mogelijk klimaat. Door me te richten op hetgeen de patiënt zelf meeneemt, ontstaat er binnen de sessies een vertrouwensrelatie tussen patiënt en therapeut, die ruimte biedt voor het plegen van interventies. Dit werkt bevorderend voor het tot uiting laten komen van de patiënt.

In het *Hospital Clinico Viedma* bezoek ik met ondersteuning van vrijwilligster Cima twee dagen in de week kinderen met kanker om beeldende activiteiten voor hen te verzorgen. We organiseren activiteiten waarbij we gebruikmaken van diverse artistieke materialen. Vanuit beeldend-therapeutisch perspectief probeer ik te kijken naar waar op dat moment behoefte aan is en aan de hand daarvan pleeg ik interventies. Zo laten we de kinderen experimenteren met acrylverf en vingerverf. Niet alleen de materialen zijn onbekend en daardoor een welkome en nieuwe ervaring, ook de handelingen in het materiaal zelf maken dat deze kinderen bijkomende emoties als angst, stress en onzekerheid, door de handelingen in het materiaal tot uiting kunnen brengen.

Gezamenlijke beleving

Al snel wordt duidelijk dat een tekort aan geld en kennis een belangrijke oorzaak is voor de zichtbare gebreken binnen de Boliviaanse ziekenhuizen. De aandacht is vooral medicamenteus gericht en minder mentaal ondersteunend. Niet alleen de ziekenhuisopname maakt dat er onder de patiënten eenzaamheid ontstaat, ook het sociale contrast tussen de huidige situatie en de gewenste situatie is groot. De patiënten, veelal gewend om in het dagelijks leven omringd te zijn door familie en vrienden, hebben moeite met

het 'alleen vertoeven' binnen een ziekenhuis. De behoefte om deze eenzaamheid te doorbreken blijkt een belangrijk thema. Ook wordt zichtbaar dat de patiënt zich in een kleine ruimte bevindt waarbinnen de voorzieningen beperkt en de omstandigheden eenvoudig zijn. Door middel van de handelingen in het materiaal kunnen spanningen en emoties buiten het lichaam worden geplaatst. Daarnaast biedt het beeldend werken de mogelijkheid tot het experimenteren met materialen waardoor de patiënt weer een gevoel van vrijheid mag ervaren. Het beeldend werken biedt niet alleen nieuwe inzichten, het zorgt ook voor kleine succeservaringen.

Veel patiënten blijken verbaal minder sterk, terwijl de affiniteit met het medium beeldend groot is. Afleiding en het uiten van belevingen zijn bij deze doelgroep van belang.

Door de vrije, expressieve manier van werken in het materiaal, biedt het beeldend werken een uitweg bij het tot uiting brengen van emoties en belevingen op een non-verbale manier. De dankbaarheid onder mijn patiënten is groot. Persoonlijke werkstukken worden vol trots aan medewerkers en familieleden gepresenteerd. De patiënt kan zich concentreren op de handelingen in het materiaal en krijgt daarbij het gevoel de regie weer even in handen te hebben. De plotselinge komst van een persoon die niet alleen vriendelijk is, maar ook een handreiking biedt om door middel van beeldend werken in contact te komen met jezelf, blijkt een welkome afleiding van de huidige situatie.

Waar de reacties vanuit de omgeving in eerste instantie terughoudend waren, begint men steeds meer waardering te krijgen voor het project. Voor alle vrijwilligsters van het *Hospital Clinico Viedma*

organiseer ik een workshop 'Art Therapy' die succesvol verloopt. Het resultaat en de waardering onder de patiënten op het beeldend-therapeutisch aanbod, worden ook voor de medewerkers van *Clinica Los Olivos* steeds meer zichtbaar. Om hen extra te

Met mijn bij elkaar geraapte Spaans probeer ik aansluiting te vinden bij de behoeften van de patiënt

motiveren verzorg ik meerdere presentaties en organiseer ik ook hier een workshop 'Art Therapy'. Beide initiatieven worden enthousiast ontvangen door de vrijwilligsters en het personeel. Patiënten worden tegemoetgekomen in hun behoefte naar 'gezamenlijke beleving'. In een land als Bolivia, waar men opgroeit in hechte gemeenschappen, is

Afbeelding 2: Gezamenlijke beleving. (Foto: Mandy van Wijk)

Afbeelding 3 en 4: Creatief met ballonnen. (Foto: Lisan van der Wal)

dit van groot belang. Het koppelen van beeldende therapie met de natuur, tradities en cultuur van het land zorgt dat aansluiting wordt gevonden bij de normen en waarden van de patiënt. Ook de manier waarop de patiënt zichzelf kan verrassen met zijn eigen creativiteit is prachtig om te zien. De ziel en zaligheid die zij in hun werkstukken leggen geeft een tastbaar product waar zij op kunnen reflecteren. Veel patiënten geven er de voorkeur aan een voorwerp te beschilderen. Het werkstuk dat wordt gemaakt is van hen en niemand anders. Het maken van een tastbaar product dient ook als herinnering voor de patiënt en biedt houvast.

De cirkel rond

Om de cirkel rond te maken verschijnt op zondag 6 december 2015 een artikel genaamd *'Arte terapia en Hospitales'* in de speciale zondagseditie van de krant *Los Tiempos*. Het artikel is geschreven naar aanleiding van een interview met mij dat een week daarvoor heeft plaatsgevonden. Op typisch Boliviaanse wijze moet ik via een vriendin vernemen dat ik levensgroot in de krant sta. De krant lijkt overal uitverkocht maar uiteindelijk vind ik twee exemplaren. Met de kranten onder mijn arm loop ik naar huis. Het artikel is voor mij de kroon op mijn werk!

Mijn avontuur in Bolivia verliep anders dan verwacht, maar uiteindelijk ben ik een bijzondere ervaring rijker. Vanuit

Nederland werd ik begeleid door twee beeldend therapeuten via Skype, aan wie ik veel steun heb gehad. Ik ben op ontdekkingsstocht gegaan en heb ervaren hoe belangrijk het is als therapeut aansluiting te vinden bij de behoeften en de culturele achtergrond van de patiënt. Daar als therapeut op inspelen en het daarbij aanbieden van materiële middelen waar zij aansluiting op vinden, zorgde er uiteindelijk voor dat de beeldende therapie kon fungeren als een belangrijke manier voor het creëren van 'gezamenlijke beleving' en een manier om de patiënt tot communiceren te brengen. Ik ben gegroeid als mens, maar vooral als beeldend therapeut in opleiding!

Dankbetuiging

Mijn geluk is dat ik de juiste mensen ben tegengekomen. Ik wil daarbij een

dankwoord uitspreken aan de in 2014 overleden Thomas Willet, die de inspirator is geweest van mijn vertrek naar Bolivia. Daarnaast wil ik graag iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan het tot stand brengen van de realisatie van het project *'Pintar en Bolivia'* en het verrichten van het onderzoek dat daar uit voort is gekomen.

Meer informatie over Pintar en Bolivia:

- www.pintarenbolivia.org
 - www.facebook.com/pintarenbolivia
- Pintar en Bolivia is druk bezig met het verder ontwikkelen van dit inspirerende project. Hierbij is de steun van sponsors, donateurs en fondsen hard nodig! Voor verdere informatie:
T: +31 615343445
E: lisanvdwal@gmail.com

Afbeelding 4:

In de krant; de kers op de taart
(Foto: Lisan van der Wal)

